

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на

Петър Радоев Димков,

редовен докторант по Съвременни философски теории

към Катедра „Философски и политически науки“ на ЮЗУ „Н. Рилски“ – Благоевград,

на тема: *Динамика на креативността във феномена гранична ситуация*

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

в професионално направление **2.3. Философия**

от доц. д-р Силвия Кръстева

Представеното дисертационно изследване на П. Димков заема своеобразно място в националното философско поле: отваря в дълбочина и обхват проучването на екзистенциалната философия на К. Ясперс и провежда специфично интердисциплинарно тематизиране на проблема за граничната ситуация в човешкото съществуване върху широкия и изключително плодотворен диалог на философията, психологията и психотерапията и невронауките. Впечатлява искреният патос на предложеното изследване, споделен от първата до последната страница, в търсене на решение на животрептящите въпроси за справянето на човека в драматични, кризисни ситуации, които да запазят неговото здраве и цялостност, като отворят перспективи, съответстващи на огромния потенциал на човека, потенциал, разбран в пълния смисъл на интелектуални, социални, житейски съзидателни възможности за реализация и добруване на личността. Голямо достойнство на предлагания труд в чисто теоретическо отношение е поставянето на преден план на въпроса за обхвата на този психически и интелектуален потенциал на човека и оттук за концепцията за съзнание и психика в корелация със структурите на човешкия мозък като един цялостен поглед към феномена на човешкия съзнаниев и психичен континуум.

Дисертационното изследване със своите наукометрични параметри превишава в пъти изискуемото за такъв тип дисертация. Обемът е от 526 страници, организиран в прецизно обоснована въвеждаща част, в три глави и литература. Литературните източници са общо 690, от които 240 на български език и 450 на английски и немски език. Те демонстрират ерудираността на П. Димков и положеният енциклопедичен труд по обосноваване, аргументиране и разгръщане на тезите и проблемите в тематичното поле, зададено от интердисциплинарния характер на предприетото изследване. Тук ще отбележа и впечатляващия по качество, тип реферирание и брой публикационен актив на дисертанта, с което той не само покрива националните минимални изисквания за докторска степен, но и показва сериозна работа по апробиране на резултатите на дисертационното изследване.

Дисертацията има многоизмерни достойнства и изследователски резултати, затова аз ще се съсредоточа основно върху демонстрирането на приносните моменти и оттук върху най-същественото за едно дисертационно изследване – новаторските

моменти в него. Нека веднага да отбележа – напълно съм съгласна с формулираните от П. Димков приносни моменти, според мен те биха могли да се обединят в по-обща тематични единства, но най-важното е, че те не посочват истинският иновативен заряд и резултати на предложената дисертационна разработка. Затова ще развия своето становище съобразно това, което аз виждам като истински значимо и ново в дисертацията на П. Димков, а то не е никак малко и отваря значими проблеми в съвременните български философски и психологически изследвания.

П. Димков осъществява мащабен преглед и систематизация на общите философски възгледи на Карл Ясперс, какъвто действително не е правен в българската философия. Върху непреведените и непознати за широката аудитория произведения на Ясперс и върху солиден обхват на изследвания върху Ясперс П. Димков изгражда цялостната картина на Ясперовата *Existenzphilosophie*, като я основава върху концепцията на Ясперс за Всеобхватното и неговите модуси, просветляващи човешкото съществуване, като поставено в общата ситуация на достигане до Трансценденцията. С това на фокус идва най-важният въпрос на дисертационното изследване: кое открива най-същественото и потенциално отключващото за човека, кое е онова, което го прави автентичен и му осигурява достъп и път към битието. П. Димков акцентира върху решението в екзистенциалната философия на Ясперс: „търсене на цялостност, тоталност, идеалност и завършеност“ (133) и открива достъпа чрез „трансцендирането“, което е достигане до границата и възможност за път и усет, за екзистенциално преживяване на трансцендентното, едва и само което може да даде на човека това завършване и автентична цялостност. Именно затова и дисертацията се съсредоточава върху граничната ситуация като ситуацията, която дава този достъп и реализира потенциала на човека. Така центрирана от П. Димков, граничната ситуация е тъкмо този „скок“, промяна в цялостния светоглед на човека, който да извади неговия потенциал и особено – неотложността човекът да използва своята креативност, за да създаде нов светоглед с нови цели и ценности. Оформя се иновативна положеност на концепта гранична ситуация, която да отговори на въпроса за достигането до автентичната цялост на човека и на проблема за креативността на човека в неговия потенциал, и на начина, по който този основен характер на потенциала се осъществява в разразилата се гранична ситуация, а и да се оформят нови идеи и решения за възможностите на човека да ги реализира, и то като съзнание и интелектуален ресурс. Т.е. заложен е и един още по-дълбок проблем за това какво е разбирането ни тогава за съзнание, за психика и за нормата изобщо на психическия живот на човека.

Тук П. Димков споделя изцяло трактовката на граничната ситуация, развита от К. Ясперс, като драматична, изцяло негативна ситуация на крайни и разтърсващи психиката на човека емоции и отказ от всичко вече познато и прието, като „крушение“ на мисълта. В отговор на поставения изследователски проблем са предложени изключително интересни решения: подчертаването на особения достъп до Трансценденцията като „усет“ (159), екзистенциално преживяване, което е отвъд субект-обектното отношение, затова и трябва да се определи като „безобектно“, и като същинско екзистенциално, което ще доведе до една важна идея за „безобектна“, не-интенционална (153) насоченост на съзнанието, като полево, като „фоново“ – теза, която е радикално нова като теория на съзнанието. П. Димков изследва основно „мистичното преживяване“ като такъв достъп

до автентичното изобщо и до автентичната цялост на човека и описва това състояние като „съзнание за дълбок и неизмерим смисъл“ (150), „безкрайно блаженство, свършена яснота“ (151). Като особен вид преживяване то има екзистенциален характер и наистина е слабо изследвано особено във философията, то остава закрито откъм съзнателно инициране, а чрез него според дисертанта се манифестира тъкмо търсеното достигане до целостта и автентичността на човека и до огромното богатство и заряд на неговия потенциал. Тук за мен остава следният проблем: трябва ли граничната ситуация да бъде единствено и „винаги“ заредена с остро негативни преживявания (352), няма ли гранични ситуации, които да се изживяват със същия потенциал и сила за човека, но те да са иницирани по други поводи и в позитивна емоционална оцветеност.

Постижение на дисертанта е последователното разгръщане на допирната област на полетата на философията, психологията и невронауките. Компетентно и в пълнота на синопсиса са развити съвременните възгледи за съзнание и психика, особено в областта на когнитивните науки. В новите виждания за същинските функции на психиката и техните мозъчни корелати се развиват идеите за широкообхватните мозъчни мрежи и възниква проблема за техните аналози от страна на психическите структурни компоненти, за две от трите такива мрежи – *Central-Executive Network* и *Saliency Network* – дисертантът има свое изследователско решение: като аналог на Егото (174). П. Димков въвежда идеята за „фоновата структура на съзнанието“ (247) и за „екзистенциални чувства“ като „фоновото чувство за принадлежност към света“ (248), с което са потвърдени реалиите на преживяването на граничната ситуация. Дали тези нови реалии, включително и мистичното преживяване, дават основание да се оформи един нов концепт за съзнанието и за неговата дълбинна *основа*, тъкмо която активира неговите възможности и собствени функции.

П. Димков конструира модел на граничната ситуация, вътре в която се разгръща креативността на изправения пред разрешаването ѝ човек. П. Димков я разглежда като израз на обявената от В. Франкъл „воля за смисъл“, с която да се достигне до уникалния за всеки един човек смисъл и оттук до създаване на нов светоглед. Според П. Димков това се осъществява чрез „третичен мисловен процес“, формулиран на базата на въведените от Фройд първичен и вторичен мисловен процес, който П. Димков дефинира така: „Граничен процес на конкретна, въображаема репрезентация на абстрактни понятия“ (302). Тъкмо в потока на този третичен мисловен процес се реализира креативността и се достига „ноологичното (духовно) измерение“, по Франкъл (311), спрямо което да се създаде новият смисъл, екзистенциалното обяснение и така пълното самореализиране на човека. Интересен въпрос тук е как и дали „фоновата структура на съзнанието“ участва в процеса на креативността, и то като един третичен процес, и как се ражда и изпълва новата ценност, а и целият светоглед, като, разбира се, трябва да се отчете, както П. Димков посочва, колко малко е изследвано в тази посока.

Хуманна и променяща самата база на психотерапията е тезата на П. Димков за „депресивно-песимистичния реализъм“, разгледан като „гранична ситуация“ на „изострена аналитичност и склонност към решаване на тежки житейски социални проблеми“ (378). Дори и в психопатологично отношение тази обща нагласа се утвърждава от П. Димков като функционален отговор на стреса и като част от „адаптирането“ на човека в състояние на криза и неосъществен преход към ново

екзистенциално равнище. Подчертана е необходимостта от терапевтична подкрепа на преживяващия я човек, не само това, но и от екзистенциална анализа и дори стимулиране на успешно преживяване на гранична ситуация с измерения на мистично широкообхватно преживяване, какъвто е случаят на преживяването, назовано „екстазна аура“ при Достоевски, доставящо пълно екзистенциално преживяване и поставящо въпроса за максималните възможности пред човешкия мозък. Отговорът на П. Димков е в посока на възможностите за изкуствено индуциране на такова състояние, като една нова наука „фармакометафизика“ (394), но очертаващите се решения все още крият много неизследвани аспекти и следователно ясни рискове за човешкото здраве и благосъстояние. Тези въпроси отварят широко пътищата за изучаване и приемане на целия спектър на човешкото, а така и за откриване на нови пътища за превенция, лечение и подкрепа на проблемните състояния и ситуации в човешкия психически живот.

Представеният автореферат отговаря на дисертацията. Нямам съвместни публикации с дисертанта.

Предвид изтъкнатите безспорни научни достойнства на дисертацията на П. Димков и изведените и аргументирани евристични приноси моменти в нея ще гласувам убедено „**ЗА**“ присъждането на образователната и научна степен „*Доктор*“ на Петър Радоев Димков за неговата дисертация на тема: „**Динамика на креативността във феномена гранична ситуация**“.

7.11.2021 г.

Доц. д-р Силвия Кръстева

REVIEW

For the Dissertation “Dynamics of Creativity in the Phenomenon of the Boundary Situation”

By Petar Radoev Dimkov,

PhD Student in Contemporary Philosophical Theories,

Department of Philosophical and Political Sciences, SWU “N. Rilski”

For the acquisition of educational and scientific degree “Doctor”

In the professional field 2.3. Philosophy

By Associate Professor Dr. Silviya Kristeva, SWU “N. Rilski”

The presented dissertation research of Petar Dimkov occupies a special place in the national philosophical field: it opens in depth and scope the study of the existential philosophy of Karl Jaspers and conducts a specific interdisciplinary thematization of the problem of the boundary situation in the human existence on the broad and extremely fruitful dialogue between philosophy, psychology and psychotherapy and neuroscience. Impressive is the sincere pathos of the proposed study, shared from the first to the last page, in search of the solution to the vital questions to the man’s coping in dramatic, crisis situation that preserve his health and integrity, opening perspectives corresponding to enormous human potential in the full sense of intellectual, social, life creative opportunities for realization and well-being of modern human.

The dissertation research with its scientometric parameters exceeds many times what is required for this type of dissertation. The volume is 526 pages, organized in precisely constructed introductory part, three chapters and references. There are a total 690 sources, of which 240 in Bulgarian, 450 in English and German. This demonstrates the erudition of P. Dimkov and the encyclopedic work on deduction, argumentation and development of theses and problems in the thematic interdisciplinary field.

P. Dimkov unfolds a large-scale review and systematization of the general philosophical views of Karl Jaspers, which was not actually made in Bulgarian philosophy. P. Dimkov builds the overall picture of Jaspers’ *Existenzphilosophie*, basing it on Jaspers’ concept of *The Encompassing* and its modes enlightening the human existence in the general situation of reaching the *Transcendence*. With this comes into focus the most important question of the dissertation: what discovers the most essential and potentially unlocking for human being, what is what makes him authentic and provides him with the access and a path to the being. P. Dimkov emphasizes the solution in the existential philosophy of Jaspers: “search for wholeness, totality, ideality and completeness” (133) and discovers access through “*transcending*”, which

is reaching the boundary and the possibility of path and sense, for the existential experience of the transcendent – the only thing that can give human this completion and authentic wholeness. That is why the dissertation focuses on the boundary situation as the situation that gives this access and realizes human potential. Thus centered by P. Dimkov, the boundary situation is the “leap”, a change in the overall worldview of human to unleash his potential and especially – to use his creativity to create a new worldview with new goals and values. An innovative positioning of the boundary situation is formed, which would answer the question of reaching the authentic integrity of human. There is an even deeper problem of what our comprehension is then of consciousness, of psychics, and of the norm of mental life in general.

Here P. Dimkov shares the conception of the boundary situation developed by Jaspers, as a dramatic, completely negative situation, as a “crash” of thinking. In response of the research, interesting and innovative solution has been proposed: emphasizing the special access to Transcendence as a pure “sense” (159), an existential experience that is beyond the subject-object relationship, and therefore should be defined as “objectless”, and as truly existential, which will lead to an important idea of “objectless”, non-intentional orientation of the consciousness, as a field, as a “background” – a thesis that is radically new in the theory of consciousness. P. Dimkov mainly studies the “mystical experience” as such access to the authentic in general and to the authentic wholeness of human and describes this state as “consciousness of deep and immeasurable meaning” (150). As a special kind of experience it has an existential character and is really poorly studied, especially in philosophy, it remains closed by conscious initiation and as a personal achievement.

The achievement of the dissertation is the consistent development of the field of interaction of philosophy, psychology and neuroscience. The modern views of consciousness and psychics, especially in the field of neuroscience, have been developed competently and systematically. In the new views on the true functions of the psychics and their brain correlates, the ideas of wide-ranging brain networks are developed and the problem of their analogues in psychics reaches its solution. P. Dimkov introduces the idea of the “background structure of consciousness” (247) and of “existential feelings” as “the background feeling of belonging to the world” (248), which confirms the realities of experiencing the boundary situation. Do these new realities, including the mystical experience, give ground to form a new concept of consciousness and its deep foundation, which activates its possibilities and its functions?

P. Dimkov constructs a model of a boundary situation, within which the creativity of the person facing its resolution unfolds. P. Dimkov considers it as an expression of the “will for meaning” announced by V. Frankl, with which to reach the unique meaning for each person

and hence the creation of a new worldview. According to P. Dimkov, this is done through the “tertiary thought process”, formulated on the basis of the primary and secondary process introduced by Freud, which P. Dimkov defines as follows: “Boundary process of concrete, imaginary representation of abstract concepts” (302). It is in the flow of this tertiary thought process that creativity is realized and the “noological (spiritual) dimension” (in terms of V. Frankl) is reached. In relation to this whole process the new meaning is created and the self-realization of the person is fulfilled. An interesting question here is how and whether the “background structure of consciousness” participates in the process of creativity and as a *tertiary process*.

The thesis of P. Dimkov on “depressive-pessimistic realism”, considered as a “boundary situation” of “sharpened analyticalness and tendency to solve difficult life social problems” (378), is humane and changing the very basis of psychotherapy. Even in psychopathological terms, this general attitude is affirmed by P. Dimkov as a functional response to stress and as a part of the “adaptation” of the person in a state of crisis and unrealized existential transition to a new existential level. The need of therapeutic support to the person experiencing it is emphasized, not only that, but with conducting an existential analysis. P. Dimkov propose even the stimulation of a successful experience of a boundary situation with dimension of a wide-ranging experience, delivering a complete existential experience and raising the question of maximum possibilities of human brain. P. Dimkov’s answer is in the direction of the possibilities for artificial induction of such a state as a new science “*pharmacometaphysics*” (394), but the emerging solutions still hide many unexplored aspects and therefore clear risks to human health and well-being. The questions open wide the ways for the study and acceptance of the whole spectrum of the human abnormality and normality, for the prevention, treatment and support of problematic states and situation in the human mental life.

The presented abstract corresponds to the dissertation. I have no co-author publications with P. Dimkov.

Given the outstanding scientific merits of Petar Dimkov’s dissertation and the derived and argued heuristic contributions, I will confidently vote with “**Yes**” for acquisition to Petar Radoev Dimkov the educational and scientific degree “**Doctor**” for his dissertation “**Dynamics of Creativity in the Phenomenon of the Boundary Situation**”.

7.11.2021

Assoc. prof. Dr. Silviya Kristeva